

УДК 378.014:339.94

Т. О. Костюк

кандидат політичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії інтернаціоналізації вищої освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

КОНЦЕПЦІЯ ОСМИСЛЕННЯ І СЛУЖІННЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стаття має на меті висвітлення наріжних моментів концепції осмислення та служіння інтернаціоналізації вищої освіти та завдань, які вона ставить перед органами державного управління вищою освітою України.

Усвідомлена інтернаціоналізація розглядається крізь призму змісту освіти, тобто інтернаціоналізацію навчальних планів шляхом створення якісно нових і сучасних програм підготовки (із залученням внутрішніх та зовнішніх експертів) або ж адаптації під національні вимоги розроблених і успішно апробованих програм розвинених країн.

Служіння інтернаціоналізації вбачається логічним через зобов'язання активного публікування статей у наукових журналах, що входять до міжнародних баз цитувань, із метою встановлення професійних зв'язків, оприлюднення результатів свого наукового дослідження та визнання їх світовою спільнотою.

Наукова розвідка доводить, що перед університетами стоїть багато завдань і викликів, пов'язаних із дієвою інтернаціоналізацією вищої освіти.

Ключові слова: *інтернаціоналізація вищої освіти, осмислена інтернаціоналізація, служіння інтернаціоналізації, Україна.*

Постановка проблеми. Інтернаціоналізація вищої освіти (далі – ІВО) перебуває в центрі уваги багатьох країн, що розвиваються, зокрема України. Інтернаціоналізація університетів у державі зосереджується на всіх аспектах академічного життя, вміщуючи навчальні плани, методи навчання, академічні обміни, освітній інструментарій, послуговування англійською мовою науково-педагогічних і адміністративних працівників як запоруки створення прийняттого середовища для міжнародного партнерства з іншими університетами з усього світу.

Ці вимоги створюють велику кількість таких викликів для українських закладів вищої освіти, як необхідність підвищення компетентності з англійської мови для викладачів, які викладають за міжнародними програмами, необхідність забезпечення можливостей для підтримки інтернаціоналізації, до яких належить створення спеціальних фондів для розрахунків іноземних студентів, спеціальна підготовка з проектного менеджменту за програмами Еразмус+ : КА 1 (КА 107), Еразмус+ : КА 2, Еразмус+ : напрям Жана Моне, Горизонт 2020, Фулбрайт та ін., профільна підготовка бухгалтерів для здійснення фінансових операцій під

час реалізації виграних проектів тощо, створення підстав та перспектив для об'єднання цілей між різними структурними підрозділами, збільшення ресурсів для підтримки персоналу, що бере/ планує брати участь у різних формах ІВО. Ці виклики спонукають вивчати ІВО як мультизадачний та багаторівневий процес.

Мультизадачність процесу поширюється на всю систему державного управління не лише у сфері вищої освіти. Стратегічне планування української вищої освіти було розроблено до 2020, тому наразі постає завдання переглянути, змінити та/ чи розширити пріоритети, щоб, по-перше, зробити цю галузь адекватною вимогам часу та кон'юктурі внутрішнього ринку, а по-друге, підвищити конкурентоздатність на регіональному, європейському та світовому рівні на подальші кілька років. Логічним видається не вдаватись до довгострокового планування, адже концептуальні і практичні засади реалізації ІВО швидко змінюються і видозмінюються. Ця стаття є важливою з точки зору визначення обізнаності широкого загалу та академічної спільноти з питань ІВО та визначення зобов'язань українських ЗВО та системи державного управління для досягнення світових стандартів ІВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Незважаючи на велику кількість досліджень IBO, лише деякі дослідники концентруються на інтернаціоналізації процесу вищої освіти (Henard, Diamond, & Roseveare, 2012; Knight, 2003; Morosini et al., 2017; Wit, 2011).

На це звернув увагу у своєму дослідженні F. Henard із колегами у 2012 р., досліджуючи співпрацю між органами державного управління й університетами для подолання проблем, що виникають у реалізації IBO. Працюючи онлайн із фокус-групами, що складались із 16 учасників, серед яких були практики, дослідники, волонтери та представники неурядових організацій із розвинених країн. Результати дослідження вміщували чинники, виклики та стратегії сприяння IBO. Дослідження показують, що визначені ними стратегії застосовуються до вищої освіти в нерозвинених країнах. Крім того, дослідження також свідчить про те, що органи державного управління повинні відігравати значну роль у IBO [3].

У 2003 р. J. Knight провела онлайн-опитування 610 учених з усього світу. Дослідження стосувалось практики та пріоритетів IBO в Азії, Африці, Америці та Європі. Результати показують, що: а) мобільність студентів і викладачів є вирішальним фактором в інтернаціоналізації; б) втрата місцевої ідентичності стає викликом інтернаціоналізації; в) міжнародна співпраця між науковцями має сприяти інтернаціоналізації; г) фінансування є другим критичним фактором інтернаціоналізації; е) регіональне партнерство має бути створене до початку світового партнерства; ж) забезпечення якості має бути запроваджене для гарантування процесу інтернаціоналізації. Цей висновок свідчить про те, що серед різних регіонів Європа є найбільш підготовленим регіоном для інтернаціоналізації [4].

H. De Wit у 2011 р. досліджував уже прорахунки інтернаціоналізації. Він переглянув базу даних журналів і ресурсів, які розміщують наукову дискусію й обговорення проблем IBO. Результати дослідження свідчать про те, що інтернаціоналізація не є окремим підходом до кожної категорії вищої освіти, а є більш загальним інтегрованим підходом до процесу, орієнтованим на кращу якість вищої освіти. Більшість університетів концентруються на шляху, в основі якого діяльність, що призводить до помилкових уявлень про IBO, яка насправді, як стверджує автор, є комплексним підходом, направленим на покращення якості навчання і студентів ЗВО [7].

Найсвіжіші дослідження належать M.C. Morosini і його колегам (2017) і є кейсом вивчення досвіду IBO в Бразилії. Дослідження містить наукові дебати на тему різних аспектів IBO, написані науковцями та студентами-дослідниками в Бразилії. Результати дослідження свідчать про те, що дискурс навколо проблем IBO був у центрі уваги дискусії серед молодих учених, які обирали цю тематику для тем дисертацій і наукових робіт аспірантів і магістрів, публікацій більш досвідчених науковців. Одним із ключових напрямів стала мобільність із метою отримання більшого досвіду, вільної космополітизації, набуття статусу громадянинові світу [5].

Незважаючи на те, що вищезгадані дослідження показують позитивні та переконливі докази на користь IBO, M.C. Morosini з колегами стверджували, що все ще є потреба вивчення обізнаності та осмислення IBO та зобов'язань щодо неї під іншим кутом зору. І досі не було зроблено жодних емпіричних зусиль, спрямованих на інтенсифікацію IBO та відповідних зобов'язань в українському контексті, щоб допомогти державним управлінцям і політикам, інституційним лідерам бути обізнаними з найуспішнішими сучасними практиками IBO. Це важливо, оскільки всі університети прагнуть бути визнаними і конкурентоздатними на міжнародному рівні.

Метою статті є спроба формування нового осмислення і сприйняття сучасних концептуальних підходів до IBO, її регулювання, відповідальності і зобов'язань на інституційному (Університет) та найвищому управлінському рівні в державі (органи публічного адміністрування).

Виклад основного матеріалу. IBO – процес, який набув поширення в багатьох країнах світу через можливості, які він відкривав. Протягом тривалого часу його асоціювали переважно з міжнародною академічною мобільністю, хоча концептуально в нього закладався набагато глибший сенс.

Переважання економічного формувального складника наприкінці 1980-х років призвело до превалювання комерційного складника в осмисленні міжнародної університетської співпраці, спрощено, орієнтуючись на збільшення контингенту іноземних студентів із метою збільшення прибутків університету. Це чудово відображено в такій концепції IBO, яка описує і протиставляє IBO з точки зору мети: прибутковість чи розуміння (revenue gaining and understanding approaches) у міжінституційних відносинах, перераховуючи плюси і мінуси обох.

Політологія і синергетичний підхід до оцінки явищ і процесів пропонує розглядати ІВО як безперервний еволюціонуючий цикл, а не як статичний і лінійний процес. Цикл інтернаціоналізації вміщує усвідомлення та відданість справі. Цікавою видається концепція усвідомленості та служіння ІВО (Knight, 2003; Morosini, Corte, & Guilherme, 2017; Park et al., 2016), яка і становить основний методологічний інструмент написання цієї статті [4; 5; 6].

Згідно з цією концепцією, усвідомлення вміщує загальні потреби, цілі, обґрунтування, стратегії, навчальні програми, ресурси, SWOT-аналіз наслідків та переваг ІВО з метою підвищення розуміння ІВО для всіх зацікавлених сторін. Поширена модель ставлення та розуміння мотивації ІВО можуть стати рушійними факторами для досягнення спільних зобов'язань. Ці зобов'язання, серед яких відданість, зусилля уряду й інших органів державного управління, вищого керівництва ЗВО, професорсько-викладацького складу, адміністративного персоналу та студентів, – це інституційний рівень прояву зацікавленості, яка інтегрує в освітній процес та методи викладання елементи культури, досліджень та громадських послуг.

Щоб полегшити впровадження різних елементів інтернаціоналізації, ЗВО мають усвідомлювати, розуміти та враховувати всі аспекти, які належать до сфери поточного потенціалу та актуальних можливостей і компетенцій, а також мати достатньо ресурсів та засобів для підтримки інтернаціоналізації. Концептуально ці елементи інтернаціоналізації є відправною точкою для інноваційних шляхів переходу від практично орієнтованої (revenue gaining) до усвідомленої інтернаціоналізації (understanding). Ці особливості можуть стати параметрами для вивчення та вимірювання плинності та мобільності вищої освіти у забезпеченні якості та осмислення вищої освіти.

Осміслена ІВО:

Такий університет демонструє великий інтерес до пропагування усвідомленості процесів на міжнародному рівні. Такий ЗВО прагне стати університетом світового класу. Для досягнення цієї мети може бути обрано два важливих шляхи: по-перше, такий ЗВО інтернаціоналізувала свої навчальні програми за допомогою: а) запрошених експертів та представників зацікавлених сторін у галузі вищої освіти з метою сприяння вдосконаленню навчальних планів; б) адаптації навчальних програм, упровадження в університетах розвинених країн.

Члени університетських груп, що займаються різними питаннями ІВО, демонструють обізнаність щодо процесу і практикують його в різних способах, але в чому сходяться всі, то це у важливості інтернаціоналізації навчальних планів. Для зміцнення ефективності до переліку дисциплін уводять міжнародні високо оцінені й визнані навчальні курси, навчання з використанням найсучасніших технологій і досягнень, пристосовують їх до потреб промисловості і ринку праці. Підтвердженням якісного навчального плану з точки зору критеріїв ІВО, на думку Дж. Найт, є те, що «саме навчальний план є ключовим напрямом інтернаціоналізації» [4, с. 16]. Забезпечення можливостей для введення навчальних програм підвищує та покращує обізнаність лекторів з інтернаціоналізації, допомагає їм стати глобально залученими і, таким чином, вміщувати самосвідомість у міжнародний навчальний план.

Другим, у чому проявляється усвідомлена ІВО, є питання підвищення рівня компетентностей науково-педагогічних і адміністративних працівників за кордоном, що сприяє подальшому впровадженню міжнародного досвіду і компоненту у викладанні у рідному університеті. Відправка індонезійських викладачів та адміністративних працівників із метою здобуття освіти за кордоном може сприяти поліпшенню якості людських ресурсів. Такий підхід може підвищити ефективність викладання та навчання, що призводить до підвищення якості освіти. Це свідчення відповідає баченню Дж. Найт, що «академічна мобільність викладачів є найважливішою причиною пріоритетності ІВО і визначається як найбільш швидко зростаючий аспект інтернаціоналізації» [4, с. 3]. Цей аспект може бути відправною точкою для науковців для залучення до тривалої міжнародної діяльності.

Служіння інтернаціоналізації вищої освіти.

МОН України визначило ІВО одним із ключових пріоритетів розвитку і модернізації українських університетів. Політика ІВО університету має вміщувати: а) встановлення міжуніверситетського партнерства як усередині країни, так і за кордоном; б) заохочення професорсько-викладацького штату до написання та публікації в акредитованих наукових журналах, що входять до міжнародних баз цитувань. Саме на таких принципах стоїть Morosini [5, с. 109], який стверджує, що «академічне партнерство – це те, що є основою для співпраці і має обов'язково призвести до набагато глибшого розвитку». Залежно від розвитку міжінституційного парт-

нерства окремі науковці могли співпрацювати над спільною публікацією, серією конференцій, обміном викладачами та громадськими послугами у сфері своїх наукових інтересів. Це свідчить про те, що зв'язок між ЗВО позитивно впливає на розвиток індивідуальної академічної співпраці, призводить до довгострокових професійних відносин і академічної дружби, що сприяє розвитку науки в різних країнах і дає змогу популяризувати ті чи інші винаходи, досягнення і відкриття.

Що стосується заохочення викладачів і науковців до написання та публікації наукових статей в акредитованих наукових журналах, що входять до міжнародних баз цитувань, то тут варто говорити про суть, а не методи. З одного боку, міжнародні наукометричні бази цитувань є чудовою платформою, що надає можливість досліджувати, вивчати, обмінюватись ідеями та оприлюднити своє бачення на загал. Публікація результатів дослідження в таких джерелах є запорукою плідної міжнародної взаємодії з широким колом представників академічної спільноти, що вписується в контекст процесу «модернізації» якості вищої освіти та наукових досліджень, які іноді залишаються визнаними лише на батьківщині, тобто маргінальними усвітовому масштабі [7, с. 6]. Крім того, заохочення педагогів до написання статей та публікацій у міжнародних акредитованих журналах лежить у площині зобов'язань університету щодо визнання на міжнародному рівні та покращення якості досліджень та освіти.

Що стосується методів заохочення, то більшість із них матимуть суперечливий ефект. Наприклад, зараз більшість українських ЗВО вказують на зниження кількості публікацій у наукометричних базах Scopus та Web of Science через значне ускладнення вимог до статей, перевагу технічних матеріалів до опублікування над гуманітарними та соціокультурними, вимоги до обов'язкового проведення дослідження та правильного оформлення його результатів. Крім того, ціна за такі публікації вимірюється в доларах/євро, а економічна ситуація в державі не дозволяє науковцям, викладачам та дослідникам активно публікуватись. Не менш важливою перешкодою на шляху до публікування статей у міжнародних журналах є не зовсім достатне для високого академічного письма володіння англійською мовою. Так, наявність таких публікацій є вимогою для допуску до захисту наукових робіт на здобуття ступеня кандидата наук, отримання вченого звання тощо. Очільники уні-

верситетів іноді вдаються до шантажу, прописуючи те, яку кількість публікацій за рік повинен мати кожен науковий та науково-педагогічний працівник, прописуючи це в посадових обов'язках. На жаль, не маючи змоги публікуватись через вищеперераховані причини, український освітянин/науковець позбавлений можливості розвиватись та популяризувати свої наукові здобутки на міжнародному рівні.

Висновки і пропозиції. Це дослідження проведене з урахуванням базових постулатів концепції ІВО про осмислену ІВО та служіння їй в Україні. Беручи до уваги національні особливості та реалії, варто констатувати, що ІВО, визначене МОН України ключовим пріоритетом розвитку університетів, реалізовується навіть більш усвідомлено, ніж раніше, адже дедалі більше функціонерів і теоретиків намагаються дати теоретичне обґрунтування процесу, а не просто шукати відповідники західних практик. Увага зосереджена на змісті освіти, який має формуватись усвідомлено і відповідати сучасним міжнародним вимогам до якості університетської освіти. Академічна мобільність наукових та науково-педагогічних працівників, лекторів та адміністративного персоналу, публікації наукових статей у журналах, що належать до міжнародних баз цитувань, співпраця з вітчизняними та закордонними вченими у різних галузях науки є прикладним аспектом процесу ІВО, служінням їй.

Оскільки це дослідження стосувалось більше очільників ЗВО та викладачів, а інші учасники ІВО, наприклад, студенти та адміністративний персонал, не розглядалися у планах подальших наукових досліджень вивчити й інші аспекти ІВО та практичне застосування.

Крім того, необхідно провести довготривалі етнографічні дослідження, щоб розкрити культурний аспект ІВО. Різні тематичні дослідження також необхідні для вивчення досвіду застосування різних стратегій для підтримки ІВО.

Список використаної літератури:

1. Braun, V., Clarke, V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. 2006.
2. Gall, M., Gall, J., & Borg, W. Educational research: an introduction. Boston: Pearson. 2007.
3. Henard, F., Diamond, L., Roseveare, D. Approaches to Internationalisation and Their Implications for Strategic Management and Institutional Practice. New York: OECD Clearance Center. 2012.

4. Knight, J. Internationalization of Higher education Practices and Priorities: 2003. IAU Survey Report. Higher Education. Paris: International Association of Universities.
5. Morosini, M.C., Corte, M.G.D., Guilherme, A. Internationalization of Higher Education: A Perspective from the Great South. *Creative Education*, 8(1), 95–113. 2017. URL: <https://doi.org/10.4236/ce.2017.81008>
6. Park, J.K., Kim, Y.D., DeMatteo, K. Nation branding through internationalization of higher education: A case study of African students in South Korea. *New Educational Review*, 45(3), 52–63. 2016. URL: <https://doi.org/10.15804/ner.2016.45.3.04>
7. Wit, H.De. Internationalization of Higher Education: Nine Misconceptions // *International Higher Education*, (64), 17–19. 2011. URL: <https://doi.org/10.6017/ihe.2011.64.8556>
8. Yin, R. (2013). *Case study research: Design and methods*. California: Sage Publications.

Костюк Т. А. Концепция осмысления и служения интернационализации и задачи для высшего образования Украины

Эта статья определяет целью осветить краеугольные моменты концепции осмысления и служения интернационализации высшего образования и задачи, которые она ставит перед органами государственного управления высшим образованием Украины.

Осознанная интернационализация рассматривается сквозь призму содержания образования, интернационализации учебных планов путем создания качественно новых и современных программ подготовки (с привлечением внутренних и внешних экспертов) или адаптации под национальные требования уже разработанных и успешно апробированных программ развитых стран.

Служение интернационализации видится логичным через обязательства активной публикации статей в научных журналах, входящих в международные базы цитирования, с целью установления профессиональных связей и обнародования результатов своего научного исследования и их признания мировым сообществом.

Наша научная разведка доказывает, что перед университетами стоит много задач и вызовов, связанных с эффективной интернационализацией высшего образования.

Ключевые слова: интернационализация высшего образования, осмысленная интернационализация, служение интернационализации, Украина.

Kostiuk T. O. Concept of internationalization awareness and commitment and objectives for higher education of Ukraine

This article deals with the concept of comprehension and service to the internationalization of higher education and the tasks it puts before the state administration of higher education in Ukraine.

Internationalization awareness is reflected through the prism of the content of education, that is, the internationalization of curricula through the creation of qualitatively new and modern training programs (with the involvement of internal and external experts) or adaptation to the national requirements of already developed and successfully tested programs of developed countries.

The internationalization commitment is seen logically due to the obligation to actively publish articles in scientific journals that enter to the international citation bases, in order to establish professional ties and publicize the results of their research and their recognition by the world community.

Our examination proves that universities face many challenges and demands related to the effective internationalization of higher education.

Key words: internationalization of higher education, internationalization awareness, internationalization commitment, Ukraine.